

Bujnáková, Jana

Cestopis Z potulek po Slovensku ako symbol česko-slovenskej vzájomnosti

Slavica litteraria. 2021, vol. 24, iss. 1, pp. 103-117

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2021-1-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144038>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Cestopis *Z potulek po Slovensku* ako symbol česko-slovenskej vzájomnosti

Jana Bujnáková (Brno)

Abstrakt

Rudolf Pokorný, český podporovateľ česko-slovenskej vzájomnosti, uskutočnil cesty na Slovensko, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili jeho nasledujúci profesijný vývoj a literárnu tvorbu. Predložená štúdia na základe archívnych materiálov objasňuje pozadie realizovaných príprav, prispieva k poznaniu osobných kontaktov autora a jeho ďalších aktivít. Zároveň sa zameriava na vybrané aspekty zobrazenia česko-slovenskej vzájomnosti v cestopise *Z potulek po Slovensku I a II*. Text českému čitateľovi objasňoval napríklad slovenskú geografiu a folklór, sociálnu otázku alebo literárne pomery. Aj z pohľadu aktuálneho, aj historického. Slovenské prostredie autor zobrazil ako „iné“, ale predsa stále blízke. Zachytené reakcie osobností a dobovej tlače sa stali dôležitým svedectvom o autorových aktivitách. To neskôr ovplyvnilo budovanie česko-slovenskej vzájomnosti, pretože „základný kameň“ už existoval.

Kľúčové slová

19. storočie; Rudolf Pokorný; cestopis; česko-slovenská vzájomnosť; česká literatúra

Abstract

The Travelogue *Wanderings Across Slovakia* as a Symbol of Czech-Slovak Reciprocity

Rudolf Pokorný, the Czech supporter of Czech-Slovak reciprocity in the 19th century, executed several trips to Slovakia. Those fundamentally influenced his subsequent professional development and literary work. The study clarifies the background of the implemented preparations, contributes to the knowledge of the author's personal contacts and other activities. It also focuses on selected aspects of depicting Czech-Slovak reciprocity in the travel book *Wanderings across Slovakia I and II* (*Z potulek po Slovensku*). The text explain Slovak geography and folklore, the social question and literary conditions, specifically intended for the Czech readers (that was the author's goal). The author portrayed the Slovak environment as „different“, but still „same“. The captured reactions of personalities and contemporary press became an important testimony to the author's activities.

Key words

19th century; Rudolf Pokorný; travelogue; Czech-Slovak reciprocity; Czech literature

Dielo Rudolfa Pokorného¹ *Z potulek po Slovensku I²–II³*, ktoré prináša komplexný pohľad na Slovensko, predstavuje cestopis „žánrovo a kompozične osobitý“.⁴ Hlavným cieľom bolo sprostredkovať reálne informácie o Slovensku a podporiť národnú jednotu Slovákov, preto sa autor prejavuje apologeticky, chce českému čitateľovi priblížiť autentické slovenské prostredie a vzájomné vzťahy. Žánrovo spája romantické prvky s realistickou estetikou: základom sú fakty, autenticita, ale aj subjektívne vyjadrovaný pomer ku skutočnosti, čo sa prejavuje najmä na základe sledovania z hľadiska textovej štruktúry: pomer fikcia, beletrizácia x mimetický záznam – v podstate ide „o akúsi intelektuálnu reflexiu slovenských pomerov“ s citovým pozadím, čo je charakteristické pre svetový cestopis z konca 18. storočia (Laurence Sterne, A. N. Radiščevo). Na podobe textu sa tak odrazil „invariant dvojitého času“⁵ aj časový odstup publikovania zážitkov z ciest.

Venuje sa najmä topografii (opisuje prírodu, navštívené miesta, zameriava sa na architektúru a históriu). V rámci prosopografie (popis osôb) upiera pozornosť hlavne na historické osobnosti z oblasti kultúry a literatúry, na ich primárny predmet záujmu a vyvolaný vplyv. Hĺbkové zameranie na detail potvrdzuje aj spôsob, akým poukazoval na drobné slovenské špecifiká (charakteristické pre jednotlivé lokality). Autenticnosť však bola miestami „znevážená“ prebytkom hromadiacich sa informácií. Zobrazované javy považoval za typicky obyčajné a slovenské, čím ale boli výnimočné, preto ich predstavil českému čitateľovi. Tematické priority potvrdzujú snahu informovať o Slovensku a podnietiť k jeho návšteve, čo primárne dosahoval zdieľaním vlastných skúseností. Nie je dôležitý konkrétny človek, ale zachytenie slovenských špecifik, prostredníctvom ktorých demonštroval vzájomné rozdiely (napr. v krojoch). Postavy sa v texte objavujú náhodne, nevytvára si s nimi vzťah a zaujímajú ho len pre svoj slovenský pôvod. Ich úloha je jednorázová, obvykle zostávajú v anonymite. Autorov záujem spoznať Slovensko bol podoprený silnou vnútornou motiváciou, vytvoril „zemepisný atlas“, ktorý na jednotlivé oblasti viaže špecifické kultúrne zvyklosti, vyplývajúce z historického kontextu, čo je najväčší prínos. Prvky literatúry a geografie spojil do „literárnej vlastivedy“, v ktorej smeroval ku kategórii priestoru. Dielo môže zastúpiť aj „cestovateľského sprievodcu“, z ktorého je možné vychádzať. Využil viaceré postupy, kombinoval beletrizáciu, denníkové zápisy, autobiografiu, geografické záznamy, ktoré prechádzajú jeho subjektívnym pohľadom.

Rudolf Pokorný sa na návštevu Slovenska chystal od roku 1877: „*Ještě musím dodat: jak mne těší Vašnostin slib, že zavítáte k nám.*“⁶ Prvú cestu ale uskutočnil až na začiatku augusta

1 Porov. podrobnejšie BUJNÁKOVÁ, Jana: *Odras česko-slovenských vzťahov v diele Rudolfa Pokorného*. Dizertačná práca. Brno: FF Masarykovy univerzity.

2 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku I*. Praha: Rudolf Pokorný, 1883. Prvá časť je rozsiahla, ale rozdelená iba na tri kapitoly: *Malé Karpaty, Trenčinským Povážím, Turec*.

3 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku II*. Praha: Rudolf Pokorný, 1885. Druhá časť je rozdelená na šesť kapitol: *Liptov a Spiš, Gemer a Malý Hont, Zvolen, Těkovem do Velkého Hontu a Orava*.

4 ZELENKOVÁ, Anna: *Mezi vzájemností a nevzájemností*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR – FF UKF, 2009, s. 72.

5 KUBÍČEK, Tomáš: *Invarianty cestopisu*. In: HRABAL, Jiří (ed.): *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015, s. 13.

6 J. M. Hurban v liste R. Pokornému, 10. 6. 1877. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

1879 s Adolfom Heydukem. Dobové pomery poznal z Hurbanových listov a ďalších osobných kontaktov⁷. K túžbe po osobnom poznaní ho však inšpirovali aj diela spisovateľov, najmä Jána Botta a Andreja Sládkoviča. Zdôraznil aj Heydukovu zbierku *Cimbál a husle* (1876) a zvedavosť v ňom vyvolala aj tvorba Boženy Němcovej. Cestu začal reálne plánovať už v marci 1879: „*V léte mám v plánu vykonati cestu letmo přes Moravu na Slovensko, Tatry, a odtud do Polska, načez se přímo vrátím ovšem.*“⁸ Správu privítal aj J. M. Hurban⁹, o plánoch podrobne informoval aj Heyduka. O finančný príspevok na cestu požiadal Svatobor, ale s rovnakou žiadosťou sa na spolok obrátil aj Heyduk, preto zvažoval žiadosť stiahnuť: „*Vida nezbytí a boje se hněvu Vašeho, učiním tedy, ač již hrozně nerad, po přání Vašem – zadám.*“¹⁰ Žiadosť ale nebola schválená, a preto hľadal nové možnosti financovania, kvôli čomu nebolo do poslednej chvíle jasné, či sa cesta uskutoční¹¹.

Myšlienka na čiastočné prijatie češtiny v slovenskom prostredí, v autorovom vnímaní rovnajúca sa záchrane „slovenskej identity“, bola zásadná. Uvedomoval si nevyhnutnosť hromadnej podpory: „*Plán své cesty na Slovensko jsem již zosnoval, a pokusím se naléztí tam prostředky a osoby, které by obnovu češtiny na Slovensku prováděly. Hurban mne prý dychtivě očekává, neboť po nezdaru s ‚Nitrou‘, založili prý Slováci ruce v klín a nepomýšlejí více na nás.*“¹² Pokorný pred prvou cestou ešte nemal jasne sformulovaný program v podobe, v akej ho predstavil neskôr v teoretickom spise *Literární shoda československá* (1880). Definitívne cestu potvrdil krátko pred odchodom, spolu s Augustíny a Heydukem odcestovali z Prahy 3. augusta. Mali ísť najprv k J. M. Hurbanovi do Hlbokého, odtiaľ následne spoločne do Martina, čo kvôli časovej tiesni nerealizovali¹³. O odchode informoval blízkych priateľov: „*Zítرا odjíždím s Heydukem a jinými přáteli na Slovač, kdež se asi 3 neděle zdržím.*“¹⁴ Pobyt začal martinskými slávnosťami: „*Tu sa stretli i s Frant. Bílým, Frant. Táborským a redaktorom olomouckého časopisu ‚Našinec‘ Jozefom Černocho, horlivým stúpencom československej myšlienky. A stretli sa i s Jaroslavom Vlčkom, ktorý bol na prázdninách v Dolnom Kubíne.*“¹⁵ Cesta trvala do 23. augusta a predurčila Pokorného celoživotné smerovanie. Nadšenie z objavenej krajiny ho priviedlo k potrebe intenzívneho teoretického vzdelávania: „*Zakoupil jsem tam vsecku možnou i nemožnou literaturu slovenskou, i budu v zimě pilně studovati [...]*“¹⁶ Aktívne začal s popularizáciou Slovenska v spoločnosti, aj medzi priateľmi,

7 „*Útrapy bratří Slováků a jejich boje znal jsem již několik let předtím z listův ‚otce Slováků‘, dra. Jozefa M. Hurbana [...]. Krom toho pěstovali jsme stále přátelské styky se Slováky, v Praze na vys[okých] školách studujícím, [...]*“ Ibidem, s. 3.

8 R. Pokorný v liste K. Čermákovi, 2. 3. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

9 „*Budete nám všem vítání, když nás navštívíte.*“ J. M. Hurban v liste R. Pokornému, 12. 03. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

10 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 27. 3. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Heyduk, Adolf.

11 „*Naděje, že na Slovensko ještě letos se odeberu, neztrácím, ač jak jsem Vám již psal, žádost má nedošla příznivého vyřízení.*“ R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 20. 6. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Heyduk, Adolf.

12 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 19. 3. 1879. Uložené tamže.

13 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 23. 7. 1879. Uložené tamže.

14 R. Pokorný v liste K. Čermákovi, 3. 8. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

15 Výstřížkový archiv LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

16 R. Pokorný v liste K. Čermákovi, 5. 9. 1879. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

z ktorých chcel urobiť podporovateľov slovenskej otázky: „Právě píšu různé listy (v Nár. Listech byly již 2) ze Slovenska, nebudu Ti tedy zvlášť své cesty vypisovat.“¹⁷ Spoznal veľkú časť krajiny, navštívil Turiec, Liptov, Kráľovu hoľu, Ďumbier, Gemerský Tisovec, Banskú Bystricu, Hermanec a Turiec. „Právě táto cesta roznieťila v Pokornom všetky tie myšlienky a plány, o ktorých písal Vlček v ‚Listoch z Čiech‘.“¹⁸

Priebežne udržiaval svoje slovenské kontakty, z ktorých čerpal aj pri plánovaní druhej cesty, napr. S. Medvecký ho pozval na návštevu detvianskeho kraja¹⁹. Ku konečnej podobe trasy prispel aj výlet do Pokorného rodiska²⁰, kde sa inšpiroval k návšteve západného Slovenska a „[...] kde ich ochotným sprievodcom a vykladačom všetkých prírodných a národopisných zaujímavosti bol preňčovský farár Andrej Kmeť“.²¹ S týmto slovenským botanikom a kňazom sa spriatelil, Kmeť tešil jeho záujem o Slovákov, vnímal ho ako vedeckého cestovateľa v slovanskom kontexte²². Predmetom druhej cesty bolo zachytiť „slovenského ducha“ a národnú identitu. „Až budete mít v Praze někdy chvílku, rád bych se Vám s tím sdělil, co tomuto řeknete.“²³ Cestu plánoval na dva mesiace: „Asi na 1. července vyjedu opět na Slovensko; [...] Můj cestovní rozvrh jde podle Mrtvé země! Nitransko (Čachtice), Sitno (snad) Kriváň a Gemer též kvůli společnosti, plavba po plti mezi Strečnem [...]“.²⁴ Mal sa opäť stretnúť s J. M. Hurbanom, ktorý chcel, aby cestovateľ zostal na jeho fare niekoľko dní, aby sa mohli dôkladne porozprávať²⁵. Finančnú otázku mal vyriešenú: „Na cestu pro Slovensko povolil mi letos ‚Svatobor‘ bez velikého žádání 200 zl.“²⁶ Prípravy mu ale komplikoval zhoršený zdravotný stav a cestu musel o pár týždňov odložiť²⁷. Výsledkom týchto dvoch realizovaných pobytov bol prvý diel *Z potulek po Slovensku*. V tomto období sa udiali zmeny aj v jeho osobnom živote: „Seznámila jsem se s Pokorným v době, kdy měl za sebou dva zájezdy na Slovensko a prožíval dojmy, pro něj vůbec nezapomenutelné [...]“.²⁸ S. H. Vajanskému napísal, že zážitky plánuje spísať do *Slovanského sborníka* (pripravoval ho Edvard Jelínek) a zmienil sa aj o štúdiu slovenskej literatúry: „Ač jsme si v politice snad více než kdy jindy vzdáleni, bratrství našeho lidu, naší omladiny k Vám a vědomí slovanské vůbec nevezme a nebere nám nikdo.“²⁹

17 Tamže.

18 Výstřížkový archiv LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

19 S. Medvecký v liste R. Pokornému, 11. 4. 1880. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

20 „Srdečné styky Pokorného s Vlčkom a inými slovenskými a moravskými študentami potvrdil i výlet, ktorý podnikli za účasti Josefa Holečka [...] počiatočkom júna 1880.“ Výstřížkový archiv LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

21 Tamže.

22 „[...] starost' Vašu ale menovite o kraj náš nespojujte nijak s ‚pohostinností‘ mojou, lebo to bola zas povinnost' moja, ktorí i na budúce konať chcem ochotne naproti všetkým vedeckým cestovateľom, zvlášte ale cestovateľom tak milým slovanským [...]“ A. Kmeť v liste R. Pokornému, 2. 1. 1881. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

23 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 27. 4. 1880. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Heyduk, Adolf.

24 R. Pokorný v liste F. Bílému, 1. 6. 1880. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Bílý, František.

25 J. M. Hurban v liste R. Pokornému, 18. 6. 1880. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

26 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 4. 6. 1880. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Heyduk, Adolf.

27 R. Pokorný v liste A. Heydukovi, 25. 6. 1880. Uložené tamže.

28 POKORNÁ-PURKYŇOVÁ, Růžena: *Rudolf Pokorný a Slovensko*. Národní listy 61, 1921, č. 356, s. 1, 28. 12.

29 R. Pokorný v liste S. H. Vajanskému, 1. 11. 1882. Uložené v LA SNK v Martine, sign. 13 8 H6.

Tretiu cestu uskutočnil s istým časovým odstupom (august 1885), neustále si ale prehlboval znalosti zo slovenských reálií, s čím mu pomáhal už zmieňovaný Andrej Kmeť. „*Štatistiky o stolici Hontianskej nemám, a písal som len dľa mapy diecesánskej, a dľa vlastnej skúsenosti. Nezaškodí teda prečítať data z dákej štatistiky, ktorí v Prahe snadno dostanete [...]*“³⁰ Na poslednej ceste intenzívnejšie vnímal postupujúci proces maďarizácie, čo prispelo aj k narastajúcim spoločenským rozdielom a k oslabeniu slovenskej národnej identity. To sa odrazilo aj v korešpondencii: „*Po Vašom odchode sa náš služný spytoval: že čo tu tí Česi robili? Že či Pokorný nerobil sbierku? [...] A hned na druhý deň po odchode Vašom prišli k nám: Valášek, Veselovský, Krno, Klementis atd. Nuž tu zase strach pred panslávni!!*“³¹ Cesta bola, z pohľadu vzájomnosti, „najintenzívnejšia“, pretože autor vychádzal z nadobudnutých skúseností a z pevných osobných priateľstiev. „*Putoval mezi lidem žalostně zanedbaným i neuvědomělým, vyslychaje nářky a tužby rodomilů, pronásledovaných a podléhajících přesile.*“³² Stretol sa aj s P. O. Hviezdoslavom. V tomto období zvažoval nové vydanie pre edíciu Knihovna československá a dúfal tak, že sa mu podarí získať jeho zbierku. O Hviezdoslavovom talente bol presvedčený a popularizoval ho v českom prostredí: „*[...] a byl první, kdo se u nás vřele rozepsal o jeho tehdy už slibně se rozvíjející tvorbě a jeho milé, ušlechtilé osobnosti.*“³³ Tentokrát mu na ceste robil spoločnosť Ludvík Kuba, ktorý tiež vyzdvihol Pokorného odhodlanie prehlbovať znalosti o Slovensku: „*Putovali jsme jen málo povozem a většinou pěšky. Cesta stála za chůzi, neboť co krok, to zajímavost.*“³⁴ Impulzom ku Kubovej ceste na Slovensko bola Pokorného novinová výzva k účasti na martinských slávnostiach. Spolu s K. V. Prokopom ho potom sprevádzali aj na Oravu. Stretli sa s Martinom Kukučínom, Ladislavom Nádašim (poznali sa z Prahy), ktorí prispeli k ich vrelému prijatiu na navštívených miestach: „*Pokorného všude znají.*“³⁵ Kuba zároveň potvrdil dôležitosť obyčajných ľudí v Pokorného vnímaní Slovenska: „*Pokorný, podle zvyku, dal se do hovoru s prvním sedlákem, kterého jsme za městečkem došli. Sekal při ceste. Usedli jsme na příkop, Pokorný vytáhl zápisník a vypytał se na vše možné.*“³⁶

Slovenská geografia a folklór

Analyzovaný text vyvolával záujem českej verejnosti prostredníctvom prírodných krás, ktoré autor vnímal ako symbol morálnej čistoty. Monumentálnosť Tatier symbolicky reprezentovala silu Slovanstva (dal ich do pozornosti v súvislosti s teóriou o kolíske Slovanstva). Pri ich zobrazovaní postupoval systematicky, v každom navštívenom regióne začal

30 A. Kmeť v liste R. Pokornému, 21. 5. 1885. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

31 K. Ruppeldt v liste R. Pokornému, 26. 8. 1885. Uložené tamže.

32 SVÍTIL-KARNÍK, J.: Výstřížkový archiv, ohlas úmrtí [...]. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

33 Tamže.

34 KUBA, Ludvík: *Cesty za slovanskou písní: 1885–1929*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 14.

35 Tamže, s. 16.

36 Tamže.

opisom prírody, následne pozornosť zúžil na konkrétne miesto (mesto a jeho dominantu). Vytvoril tak podmienky predloženej informácie porovnávať, aby čitateľ získal dobrú, štatisticky podloženú, predstavu o živote na Slovensku (na čísla a štatistiky sa často odvoľával). Podľa lokalít vnímal rozdielnú úroveň národného cítenia, napr. v Senici zachytil „úspešnosť“ maďarizačných úsilí. „*Málo zajímavé město toto je skrz naskrz maďaronské. [...] aspoň na národovcích senických je patrnó, že si netroufají ani hlavy vystrčiti.*“³⁷ Zamieroval sa aj na zhody vyplývajúce zo širšieho slovanského kontextu, k porovnaniu využil Poliakov a Rusínov; vynikal v prepájaní geografických súvislostí. Na Trnave ocenil architektúru a históriu, pripomenul spojitosť s husitmi, vysvetlil hospodársku expanziu mesta a prítomnosť vzdelávacích ústavov. Bratislavu vyzdvihol v historickom súvisi, obdivoval mestské dominanty (pamiatky, kostoly, kláštory), zaujala ho vzdelanosť, fungujúce inštitúcie a ich pôsobnosť v prospech podpory vzdelanosti (Spoločnosť reči a literatúry slovenskej a osobnosti ako Juraj Palkovič a Ludovít Štúr).

R. Pokorný zdôraznil zakorenenú tradíciu ľudových piesní. Tie predstavovali neoddeliteľnú súčasť života a pomáhali ľudu „prežiť“: „*A přece ty ruce, pouty nepřítel Slovenska sevřené, volně zvedají svou valašku, a ty nohy svobodně ,odbíjejí se od země, když si při dudách Slovák ,zahajduchuje‘. Lehko zapomíná na své útrapy, ba což ví taková prostá Slovačina na hólách vysokých o své porobě politické!*“³⁸ Podnety čerpal z Kollárových *Spievaneiek* a z tvorby Štefana Fajнора. Najväčší prínos spočíval v prirodzenom zachytení života, udalostí a pohanských obradov a veľký dôraz sa v jeho ponímaní kladol na tradíciu. Predstavil aj ľúbostné piesne či vysvetlil svadobné zvyky a pod. V závere odporučil práce B. Němcovej, P. Dobšinského a V. Čaploviča. Podrobne opísal aj čardáš ako slovenský národný tanec, tancoval ho aj sám na plese, kde hrala cigánska kapela – obdivoval jej živelnosť, čo porovnal s pokojnejšou atmosférou českých plesov. V rámci pohrebných obradov poukázal na rozdiely medzi evanjelikmi a katolíkmami. Po smrti „*otvára se okno, aby duše měla kudy vyléteť. [...] Bába zvedne ho i teď, zatlačí mu oči, umyje ho, obleče, položí na prkno a zastře. Slámu spálí za humny pod stromy*“.³⁹ Pri evanjelických pohreboch spomenul prejavy v češtine, pretkané početnými slovakizmami a čitateľa odkázal na pohrebné básne.

Sociálna otázka

Základný kameň česko-slovenskej jednoty pre autora symbolizoval slovenský ľud. Za nosné považoval riešenie otázky chudoby, preto vyzval k rozvoju priemyslu, vytváraniu pracovných miest a k riešeniu alkoholizmu. Česko-slovenskú vzájomnosť prepojil nielen s otázkou národnou, ale aj sociálnou. Problematiku vnímal aj s ohľadom na prebiehajúcu maďarizáciu, aj prípadnú germanizáciu. Pomoc českého prostredia označil za nevyhnutnú, rovnako vnímal posilnenie národnej identity. Problém prepojil aj s politikou, českých politikov otvorene kritizoval za neznalosť slovenského prostredia. Slovanskú súdržnosť

37 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. Praha: Rudolf Pokorný, 1883, s. 8.

38 Tamže, s. 158.

39 Tamže, s. 32.

demonštroval úryvkami Hurbanových listov (1877–1878), kde je zreteľná jeho rezignácia na česko-slovenskú otázku. Odsudzoval aj dobovú tlač, ktorá formovala spoločenskú mienku, ale nevyužívala vlastný potenciál vplyvu pri slovanských otázkach. Zaužívaným stereotypom slovenského sociálneho prostredia bola aj postava drotára. Pokorný sa detailne zaoberal životom slovenských drotárov, ktorí boli v českej literatúre 19. storočia frekventovaným motívom⁴⁰. Priložil aj ukážky ľudových piesní s drotárskou tematikou a aj v tejto súvislosti upozornil na problém alkoholizmu, spomenul tzv. „spolky striedmosti“. Prekvitajúci drevársky obchod, drevorubači, pastieri, rozvinuté krajkárstvo, voštinári, remeslá (výroba sediel, oprava okien), práce košíarnikov a metliarov, drevenárov či bryndziarov, olejkárov alebo celosvetovo známych šefránikov, ktorých priradil k Turcu (a českému čitateľovi ponúkol termín „kramář“) – to boli ďalšie témy. Pracovitosť, schopnosť rýchlo sa učiť a adaptovať sa novým pomerom označil za typicky slovenské. Ženský prvok spomenul okrajovo v závere: „*Slovenky předou a tkají plátna, šijí a vyšívají uměle a pěkně své obleky, které budí obdiv i na samých výstavách velkoměstských.*“⁴¹ Tradícia zbojníkov vychádzajúca z Jánošíka a túžba spoločnosti po ich návrate sú tiež zachytené.

Slovenské literárne pomery

R. Pokorný vnímal, „*že nyní není na Slovensku doba češtině příznivá; neboť k lidu mluvíti třeba již jen řečí jeho vlastní a tou čeština není, přesto že se jí při církevních obřadech jedné třetiny obyvatelstva slovenského, totiž evangelického, dosud užívá.*“⁴² Českú pomoc pokladal za doplňujúci element; venoval sa najmä príčinám brániacim vzájomnému zblížovaniu. Odcudzenie s češtinou sa od kodifikovania spisovného jazyka prehlbovalo, čeština sa rýchlo vyvíjala a slovenské prostredie s ňou strácalo kontakt. V čase vzniku prvej časti pracoval s programom, „*že by Slováci aspoň vědu psáti měli jazykem českým.*“⁴³ Odvolával sa na stanovisko M. M. Hodžu o vzájomnom literárnom obohacovaní. Stručne predstavil J. M. Hurbana a hoci sa plne nestotožňoval s jeho názormi, považoval ho za otca slovenskej literatúry. Spracoval jeho životopis a sústredil sa na jeho české aktivity, detailne zobrazil revolučné zážitky, ktoré chcel pôvodne vydať v edícii *Knihovna československá*. Istý úsek cesty po Slovensku prešiel spolu s S. H. Vajanským a zachytil aj spoločenské uznanie, ktoré sa rodine dostávalo⁴⁴. Česko-slovenský kontext prepojil aj prostredníctvom Jána Hollého, ktorého tvorba sa objavovala v českých učebniciach, Michala Mudroňa uviedol ako autora právnickej terminológie, ktorá mohla byť inšpiráciou pre české prostredie. Stretol sa aj s manželkou Michala M. Hodžu, nahliadol do jeho literárnej pozostalosti, absenciu spoločenského uznania vysvetlil nepochopením a čitateľa odkázal na Vlčkom pripravený životopis. Ocenil, že Hodža pracoval na rozvoji slovenskej otázky

40 ZELENKOVÁ, Anna: *Slovenský topos drotára v českej literatúre*. *Slavica litteraria* 16, 2013, č. 1–2, s. 105–119.

41 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. Praha: Rudolf Pokorný, 1883, s. 172.

42 Tamže, s. 10.

43 Tamže.

44 „*Stařenka zvěděš, že můj společník je mladý Hurban, propukla v pláč a Světozár nezdržel se, aby jí nezlíbal svráskovatěle tváře [...].*“ Tamže, s. 30.

a odkázal na spis *Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo* (1847), spis na obranu slovenčiny (venuje sa mu aj v diele *Literárni shoda československá*); posilnenie národného vedomia začína v literatúre podporujúcej národnú otázku. Dostal sa aj k jeho rozsiahlej básnickej skladbe *Vieroslavín* (5 zošitov), ktorú sa neskôr neúspešne snažil vydať. Ludovíta Štúra označil za „*jitřenku Slovanstva*“⁴⁵, a vyzdvihol jeho prínos Slovanstvu. Do pozornosti dal Hurbanom pripravovaný spis o jeho živote. Jána Kalinčiaka zase vnímal ako „*malíře slovenských zemanů*“⁴⁶, na rozvoji slovenskej literatúry a výchove mládeže pripomenul zásluhy Karola Štúra.

Pokorný bol veľkým podporovateľom Živeny, ktorá „zastupovala“ činnosť Matice slovenskej: „*Krásný tento účel zasluhuje bez odporu všestranné slovanské podpory.*“⁴⁷ Spolok slovenských žien sa mal podieľať najmä na vzdelávaní dievčat a cieľom bolo založiť dievčenskú školu. Oslavy Živeny úzko súviseli s Maticou slovenskou a podrobne sa venoval aj jej postupne narastajúcim aktivitám. Založenie Matice inicioval Martin Hamuljak, ktorého pokus nevyšiel, ale téma sa otvorila opäť počas memorandového zhromaždenia. „*Stanovy byly vráceny. Zajímavý toho důvod stůjž zde na věčnou památku: kapitál, který se měl sbírat, neměl být pojmenován ‚Slovenská národní základina‘, ale jen ‚Základina‘ a projektovaný ‚Slovenský národní dom‘ jmenován býti měl jen ‚Dom Matice Slovenské‘, poněvadž prý národ slovenský v Uhrách nemá zvláštní representace a korporativní ústrojnosti!*“⁴⁸ V štúdiu matičných reálií sa sústreďoval na dostupné bibliografické záznamy a Letopisy, činnosť demonštroval formou stanov a na jednotlivých bodoch vysvetľoval inštitučný predmet záujmu. Organizácia mala šíriť vzdelanie a motivovať verejnosť k záujmu o slovenské otázky. Spolok sa podieľal aj na plánovaní školskej reformy. František V. Sasinek sa sústredil na vydávanie dochovaných dokumentov zo založeného česko-slovenského archívu. Začala sa aj spolupráca s Maticou českou. Oficiálnym dôvodom zatvorenia Matice slovenskej bolo neplnenie stanovených cieľov, čo autor argumentačne, s preukázaním publikačnej činnosti, cez zápisnice a matičné postupy, vyvrátil. Priložil aj stanovisko Viliama Paulinyho-Tótha – prvým a hlavným cieľom bola podpora a pestovanie vzdelanosti, podpora literatúry, ako užší cieľ, bola na druhom mieste. Osud Matice slovenskej predznamenal násilné zatvorenie slovenských gymnázií⁴⁹. Gymnázia považoval za ústavy reprezentujúce slobodu a národné hodnoty, a tak sa akt ich zatvorenia stal symbolom snahy o potlačenie slovenskej národnej identity.

Spisovateľ sústredil pozornosť na literatúru, „*v níž je a bude Slovensko Slovenskem*“.⁵⁰ Upozornil na významné literárne diela, ktoré dal do nadnárodných súvislostí. „*Ať se takový výtvor jmenuje národní píseň, přísloví, pohádka anebo melodie písně, ať je to slovenský dům anebo řezba na slovenské nádobě, ať je to slovenský kroj a ženské ruční práce [...] všechny ty*

45 Tamže, s. 74.

46 Tamže.

47 Tamže, s. 208.

48 Tamže, s. 242.

49 Priestory gymnázia Pokorný osobne navštívil: „*Místnost, do níž jsem v bý[além] gymnasiu klášterském vstoupil, nahnala mi do očí slzi. Několik sporážených lavic, za nimi v koutě pod těží prachou rozmetená knihovna [...]*“ Tamže, s. 52.

50 Tamže, s. 284.

rozmanité výtvary prstonárodného nevyškoleneho umění dávají nejkálnější svědectví rázu samostatného, zrna zdravého té národní umělecké škole slovenské, již nikdo neřídí, nikdo neorganizuje a nepovznáší, která existuje sama za sebe.⁵¹ Literatúra sa kvôli dobovým okolnostiam združovala prevažne v almanachoch; autor preukázal nepomer medzi slovenskými a maďarskými časopismi. Predstavil noviny a časopisy, katolícke aj evanjelické projekty, učiteľské časopisy a časopisy pre deti a mladú generáciu, aj noviny politické. Spomenul periodiká zamerané na hospodárstvo a satirické práce. Venoval sa aj beletrii a dal do pozornosti už zaniknutý Archív starých československých listín (F. V. Sasinek). Za vedúce osobnosti označil L. Štúra, J. M. Hurbana a M. M. Hodžu. Vyjadril vieru, že ani v budúcnosti sa prirodzene hlboké česko-slovenské prepojenie nepretrhne: „Čech za Slovák a Slovák za Čecha v malém, Slovan za Slovana ve velkém: toť heslo, které nám dali Šafaříkové, Kollárové, Hodžové, Štúrové, Jungmannové.“⁵²

V diele je síce slovenské prostredie zobrazené z aspektu „iného“, ale predsa stále blízkeho, a Pokorný hľadal spôsoby, ako v otázke jednoty dosiahnuť zhodu vedúcu k vzájomnému obohacovaniu českého a slovenského prostredia vychádzajúceho z „hodnotovej a názorovej inakosti“⁵³. Ide o „cestopis deskriptívni, v němž převládá dokumentárnost, strážlivá věcnost, naučnost, často až enumerativnost“⁵⁴. Predstavuje vrchol autorovej slovakistickej tvorby, je výsledkom kombinácie teoretických znalostí, poznatkov nazbieraných na troch poznávacích cestách a osobného presvedčenia; „obsahuje mnoho viacej, je vlastne všestrannou vlastivednou informatívnu prácou o Slovensku“⁵⁵. „Vzájomná príťažlivosť“ medzi Pokorným a Slovenskom bola intenzívna, námety z ciest sa pre neho stali nástrojom skúmania života spoločenských vrstiev, kultúry a folklóru. Stretnutia, plány a zážitky predstavujú dôležitý dokumentačný materiál, ktorým sa pokúsil objasniť aj vývoj česko-slovenských vzťahov.

Pôvodne chcel vydať 38 zošitov, ale stále mu v rukopise zostal nevyužitý materiál, preto sa rozhodol pokračovať. Prvý diel plánoval ukončiť registrom mien, doplnkov a opráv, čo malo, vzhľadom na textologickú (informačnú aj rozsahovú) obsiahlosť, pomôcť k lepšej orientácii. Uvedomoval si nedostatky, ale s vydaním nemohol dlhšie čakať, veril, že význam práce preváži. Kompozične zvolil „osu priestorovou“⁵⁶. Uprednostnil „bezprostřední účast (prézens)“⁵⁷ a jednoduchý, zrozumiteľný jazyk. Miestami uviedol slovenský výraz, ktorý vysvetlil. Priamu reč nechal v pôvodnom jazyku. Dominuje vecná, reflexívno-filozofická stránka, vyzdvihol podtatranské motívy, všimol si biedu, problémy s vysťahovalectvom a ekonomickú zaostalosť prostredia. Pri zobrazovaní reálnych problémov občasne balansoval na hrane idealizmu⁵⁸, ktorý však pozitívne ovplyvnil jeho vieru v jednotu.

51 Tamže, s. 283.

52 Tamže, s. 233.

53 ZELENKA, Miloš – GÁFRIK, Róbert: *Imagológia*. [online]. [Cit. 10. 7. 2017]. Dostupné tiež z: <http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit/autor/20/imagologia>.

54 MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 76.

55 MRÁZ, Andrej: *Rudolf Pokorný a Slovensko*. In: Literárnohistorický sborník. Bratislava, 1949–1950, s. 118.

56 MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 75.

57 Tamže, s. 76.

58 „Rudolf Pokorný si všiml aj sociálne pomery na Slovensku, no čiastočne ich idealizoval.“ TKADLEČKOVÁ-VAN-

Dielo je dôkazom Pokorného presvedčenia o česko-slovenskej vzájomnosti vychádzajúcej z myšlienky slovanskej vzájomnosti.

Cestopis chcel pôvodne nazvať *Slovensko a lid*, neskôr to z dôvodu nedostatočnej komplexnosti zmenil a označil ho za „*práci žurnalistickou*“⁵⁹. Naplnil pôvodný plán, v závere druhej časti publikoval aj register mien a vecí⁶⁰, ktorý sa vzťahuje aj k predchádzajúcej časti. Nerozdeľoval ho na mená a veci, medzi mennými heslami sa objavilo aj heslo „čeština na Slovensku“ a pod. Grafická podoba je v oboch častiach jednotná a obe obsahujú úvodnú poznámku. Prvej časti želel úspech aj Ambro Pietor, ktorý sa zároveň otvorene vyslovil proti niektorým Pokorného aktivitám. „*Dúfam, že vo svojom cestopise všemožne budeš vyhýbať spisovnej otázke. [...], žeby otázka spisovnej reči na Slovensku vybavená nebola, pevne som presvedčený, že vrtnutie tej otázky pri terajších pomeroch je nepraktické, pre nás i pre vec neprospešné.*“⁶¹ Druhý zväzok plánoval dlhodobo, ale z objektívnych dôvodov s jeho vydaním váhal. To riešil aj s J. Miškovským. V korešpondencii spomínal toto vydanie v apríli 1885, ale predtým chcel ešte raz navštíviť Slovensko. Ten mu pomáhal s predajom diela na Slovensku, od Pokorného dostal adresy a mal predať 500 – 700 kusov prvého dielu (po 60 kr), za účelom efektívnejšieho rozšírenia medzi ľuďmi. „*Druhý díl začal bych hned psáti a do polov[iny] července po návratu ze Slovenska.*“⁶² Pokorný v úvode priznal, že ho k vydaniu povzbudili pozitívne ohlasy dobovej tlače a kontakty so slovenskými predstaviteľmi. Sústredil sa v ňom na viaceré lokality (Liptov⁶³ a Spiš, Gemer⁶⁴ a Malý Hont, Zvolen a Oravu). Počas tretej cesty vedel, že je to posledná cesta na Slovensko⁶⁵ a druhý diel je poslednou prácou pre Slovensko. Pôvodne vychádzal z vlastných ciest, „*a teprve později, když mi látka pod rukou rostla, odhodlal jsem se podávati jakési celistvé obrazy všech stolic, kterými šly moje ‚potulky‘*“⁶⁶ Zdôrazňujeme, že autor nemal ambíciu vytvoriť vedecký text, išlo mu o prácu s popularizačným cieľom.⁶⁷

Dobové ohlasy zhodne označujú analyzovaný text za vrchol Pokorného tvorby. Veľa kritikov chválilo Pokorného úmysel priblížiť Slovensko českému prostrediu. Zároveň

TUCHOVÁ, Jarmila: *Slovakofilské hnutie v českých krajinách koncom 19. storočia*. Historický časopis 4, 1956, č. 4, s. 474.

59 R. Pokorný v liste S. H. Vajanskému, 7. 10. 1884. Uložené v LA SNK v Martine, sign. 13 8 H6.

60 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. Praha: Rudolf Pokorný, 1885, s. 301–329.

61 A. Pietor v liste R. Pokornému, 18. 10. 1883. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

62 R. Pokorný v liste J. Miškovskému, 22. 4. 1885. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Miškovský, Josef.

63 „*Asi koncom apríla alebo začiatkom mája poslal som Vám – na žiadosť Vašu – ‚Opis Liptova‘ pre ‚Potulky‘, dosiaľ ale neviem, či ste zásielku moju obdržel.*“ K. Ruppeldt v liste R. Pokornému, 20. 6. 1885. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

64 Š. M. Daxner Pokorného upozornil na materiálovú rôznorodosť Gemera (Š. M. Daxner v liste R. Pokornému, 12. 12. 1885. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf). Sám Daxner bol Pokorného podporovateľom, odoberal aj cestopis, pôvodne vychádzajúci ešte časopisecky.

65 „*Zavíraje tuto práci, neboť mne již dávno jiná čeká, odstupuji s vědomím, že jsem snad někomu povolanejšímu, kdož o Slovensku psáti bude, alespoň hojnost látky snesl.*“ POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. Praha: Rudolf Pokorný, 1885, s. 3.

66 Tamže, s. 3.

67 Pôvodne očakával väčší počet odberateľov (mal ich 400 a viac ako polovicu zo Slovenska, čo viedlo k istému sklamaniu).

i Slováci si uvedomovali prínos autorovej činnosti. Vyzdvihovalo sa, že autor aktívne komunikoval s ľuďmi, zmapoval vývoj slovenskej otázky, priniesol do literatúry slovenskú autentickosť⁶⁸. Rovnako aj mravné poslanstvo diela „*prospěti dobru slovanskému a tím i lid-skému*“⁶⁹, keď upozornil na príkoria slovenského národa. Objavil sa ale názor, že sa mal úplne vyhnúť politike⁷⁰, ktorej sa však venoval okrajovo. Preukázané odhodlanie vstúpiť na literárny trh s odvážnym pokusom vyzdvihli viaceré dobové časopisy (napr. *Květy*⁷¹). Dielo priebežne vyvolávalo pozornosť kritiky, od začiatku bolo označované ako „*zajímavé a cenné*“⁷², čím ho robila kombinácia vlastných cestovateľských zážitkov a informačná hodnota s ohľadom na zobrazenie aspektov národného života. J. V. Vykoukal (opäť v časopise *Květy*) vyzdvihol kontext doby diela a odvalu vydať ho vlastným nákladom. Porovnal obidva diely, zistil, že štýl písania sa zachoval podobný, v druhej časti prevážila vecnosť. Tešil sa z Pokorného príbehov o živote významných Slovákov, lebo reálne dokreslili dobu, informácie mali pre neho vysokú hodnotu. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že ide o kombináciu autopsie a podrobného štúdia: „*Spis jeho jest jaksi na rozhraní mezi cestopisem a průvodcem cestovatelským.*“⁷³

Pokorný oznámil zámer spísať získanú látku „*srozumitelnou každému čtenáři Čechovi i Slovákovi, abych tak prospěl tím, čím mohu, k poznání té slovanské půdy, toho ubíjeného slovenského lidu*“.⁷⁴ Slovensko nazval mostom, ktorý má Česku pomôcť udržať kontakt so slovenským svetom.⁷⁵ Uvedomoval si útlm, ktorý po uzákonení spisovnej slovenčiny v českom prostredí nastal, a text označil „*souborem všeho, čeho nám o Slovensku vědětí třeba.*“⁷⁶ Článok opakovane vydali *Národní listy*⁷⁷ a nasledujúci mesiac denník informoval o Pokorného pláne čítať počas schôdze Umeleckej besedy jednotlivé časti⁷⁸ – chcel prispieť k poznaniu: „*Scházel nám dosud sociální obraz lidu slovenského, pravdivý obraz života a domácnosti lidu [...]*“.⁷⁹ *Národní listy*⁸⁰ pripravovaný šiesty zošit označili za obsahovo najsilnejší; tematicky mu dominuje národnostný útlak. „*Materiál v Potulkách snesený jest nad očekávání bohatý*

68 Tamže, s. 3.

69 VOBORNÍK, Jan: *Rudolf Pokorný*. In: Památce padesátého výročí narozenin Rudolfa Pokorného. Chrudim: vl. n., 1903, s. 17.

70 *Z potulek po Slovenku*. *Osvěta* 15, 1885, č. 9, s. 857 [nepodpísané].

71 VYKOUKAL, J. V.: *Z potulek po Slovensku*. *Květy* 8, 1886, č. 2, s. 252.

72 VYKOUKAL, J. V.: *Z potulek po Slovensku*. *Květy* 6, 1884, č. 3, s. 376.

73 VYKOUKAL, J. V.: *Z potulek po Slovensku*. *Květy*. 8, 1886, 2, s. 252.

74 POKORNÝ, Rudolf: *Prátelům slovanské vzájemnosti vůbec a Slovenska zvlášť*. *Národní listy* 23, 1883, č. 244, s. 6, 13, 10.

75 Tamže, s. 6.

76 Tamže.

77 POKORNÝ, Rudolf: *Prátelům slovanské vzájemnosti vůbec a Slovenska zvlášť*. *Národní listy* 23, 1883, č. 246, s. 6, 16, 10.

78 *Z Umelecké Besedy*. *Národní listy* 23, 1883, č. 262, s. 2, 3, 11. [nepodpísané].

79 *Z potulek po Slovensku*. *Národní listy* 23, 1883, č. 278, s. 3, 22, 11. [nepodpísané].

80 Porov. *Národní listy* 24, 1884, č. 86, s. 2, 26, 3.

a skoro vesměš i správný, tak že Slováci sami vyznali, že podobné vlastní knihy o Slovensku nemají. I jest tedy dílo R. Pokorného stejně záslužné a vítané nám Čechům i Slovákům.“⁸¹

Na vydanie prvého dielu reagoval aj *Slovanský sborník*⁸²: „Složení jednotlivých statí nese ráz feuilletonné, spisovatel přebíhá z předmětu na předmět, tak, jak se mu asi na potulkách jednotlivé obrazy a upomínky zjevovaly, ale až dojde k rejstříku jmen a věcí (jež spisovatel přislubuje přidati k druhému svazku), pak obsažnost knihy poslouží také jako pramen.“⁸³ *Slovanský sborník* (1886) sa venoval aj druhému dielu, Jan Herben vyzdvihol pozitívne prijatie diela na Slovensku, štýl označil za jednoduchý, ale vyjadrujúci blízkosť. Na slovenských recenziách ho upúťali zmienky o Pokorného inovatívnosti, rozsiahlom materiálovom základe a priložený slovníček. Herben druhý diel považoval za ucelenejší, „nevynutelný průvodce každého upřímného Čecha, jenž se do Tater vydá“.⁸⁴ O vydaní písali aj *Literární listy*⁸⁵ a v roku 1886 už zmieňujú druhý diel. Podľa časopisu Čech bol Pokorný „[...] ideální přítel Slováků a znám jest poučný, láskou k Slovensku dýšící jeho spis *Z potulek po Slovensku*“.⁸⁶ Pokorného prácu sledovali aj *Národní listy*, v ktorých sa o nej, pravidelne od roku 1883, objavovali zmienky. Aj v reakciách Slovenských pohľadov prevažovali pozitíva, mierne boli voči nedostatkom, zdôraznili náročné štúdium: „Jeho dáta sú verné, až na niektoré maličkosti, a v prvom zošite účinkuje na cit a budí sympatiu.“⁸⁷ Špeciálne vyzdvihli, že „budí sympatie pre Slovákov a citne líčí utrpenia“⁸⁸ a vyjadrili nádej na úspešné rozšírenie. Slovenské pohľady⁸⁹ vnímali aj prínos v oboznamovaní českej verejnosti so slovenskými pomermi. Časopis⁹⁰ reagoval aj na tretí, štvrtý a piaty vydaný zošit a na text reagovali všetky noviny, niektoré za účelom zľahčenia nedostatkov, vyzneli humorne. Boli to opäť *Národní listy*, ktoré informovali o dokončenej druhej časti⁹¹. Pozornosť sa upierala na túžbu dosiahnuť jazykovú jednotu; súčasťou bol aj odhad, že úspešnosť Pokorného diela bude rovnaká, akú si vyslúžila Heydukova zbierka *Cimbál a husle*, čo sa nakoniec nenaplnilo. Upozornili na rozdiely medzi prvou (viac osobnej skúsenosti) a druhou časťou, vyzdvihli autorove pozorovacie schopnosti, cestopis nazvali informačným komplexom, ktorý literatúre chýbal.⁹²

Časopis *Musea království Českého Pokorného* označil „tlumočником uherského Slovenska“.⁹³ Vyzdvihol kombináciu vlastnej skúsenosti, štúdia dobových materiálov a osobných

81 H.: *Z potulek po Slovensku*. *Národní listy* 25, 1885, č. 72, s. 5, 14. 3.

82 Ten pozitívne reagoval už na prvý diel, v roku 1883.

83 R.: *Z potulek po Slovensku*. *Slovanský sborník* 4, 1885, s. 222.

84 HERBEN, Jan: *Z potulek po Slovensku*. *Slovanský sborník* 4, 1886 [nestránkované].

85 Porov. ROŽNOVSKÝ, František: *S francouzskou novoromantikou*. *Literární listy* 7, 1886, č. 2, s. 35, 1. 1. a *Pokorný R. Z potulek po Slovensku*. *Literární listy* 7, 1886, č. 24, s. 391, 16. 12.

86 HROBAŘ, František: *Válečné vzpomínky ze Slovenska*. Čech 48, 1923, č. 244, s. 4, 5. 9.

87 *Z potulek po Slovensku*. *Slovenské pohľady* 4, 1884, s. 94.

88 *Z potulek po Slovensku*. *Slovenské pohľady* 3, 1883, s. 590.

89 *Z potulek po Slovensku*. *Slovenské pohľady* 4, 1884, s. 94.

90 „Najmě chválíme pilnost spisovatelovu, jeho znanie prameňov a šťastné a verné použitie. [...] V celku preukázal p. Pokorný veľkú službu slovenskej veci. Bolo by smutno, aby svoj cestopis nedokončil!“ Tamže, s. 185.

91 *Z potulek po Slovensku*. *Národní listy* 25, 1885, č. 314, s. 6, 15. 11. [nepodpísané].

92 *Z potulek po Slovensku*. *Národní listy* 25, 1885, č. 353, s. 3, 24. 12. [nepodpísané].

93 H.: *Z potulek po Slovensku*. *Časopis Musea království Českého* 58, 1884, č. 3, s. 553.

kontaktov a realizovanej práce; „výborná příruční kniha o Slovensku“⁹⁴, podrobnejšie sa venoval úvodnej časti, zameral sa na Pokorného schopnosť skĺbiť zážitky z cestovania s naštudovanými materiálmi a rôznorodosť prinesenej látky: „Slováci sami podobné publikace nemajú. Je tedy dílo v obojím směru záslužné, pro Čechy i Slováky.“⁹⁵ Pokorný bol označený za následníka Heyduka v umeleckom zmysle a Vlčka v teoretickej rovine. Text propagoval aj Světozor, ktorý sa pochvalne vyjadril na adresu dokončeného 7. a 8. zošitu, čím sa uzavrel prvý diel. Upozornili na pripravovanú druhú časť a uviedli geografické oblasti, ktorým sa plánoval venovať. Pripustili vedecké obohatenie, „neboť podáno zde mnoho nových dat a sebrána mimo to fakta, která nespojená a neseřaděná zůstávala po dlouhou dobu.“⁹⁶ Poukázal na sociálne cítenie a dielo označil za kroniku: „Striedajú sa v nej čiste cestopisné dojmy s dejinnými, kultúrnymi, ľudopisnými i sociálnymi úsekmi. Minulosť podáva tu ruku prítomnosti v epizodicky zachytených kapitolách, i dnes ešte cenných tam, kde hovorí z nich vlastná skúsenosť a styk so slovenskými priateľmi.“⁹⁷

Z potulek po Slovensku ocenil aj P. O. Hviezdoslav, ktorý Pokornému poďakoval, hlavne za záujem v súvislosti s rozvojom slovenskej otázky: „Zaujatosť Vašu a mnohých bratov Čechov vôbec a vo veľkom, verím, ocení časom sám ten i skrze Vás oživotnený národ, ktorého neznamenajúcim údom som i ja.“⁹⁸ Aj V. Vlček ho aktívne podporoval. „Majíce referovati o spisech mezi něž i Vaše Potulky po Slovensku patří, vidíme, že nám scházejí sešity III a IV, i prosíme zdvořile za doplnění.“⁹⁹ Pokorného povzbudzoval a ohlasy v tlači sledoval: „Gratuluji k posudku ‚Potulek‘ v posledních ‚Nár[odních] novinách‘.“¹⁰⁰ S Hurbanom sa radil súkromne, posielal mu jednotlivé zošity: „K ‚Potulkám‘ Vašnostiným: Již dávno sem chtěl zpět poslat Vašnostem VI. sešit, ale vždy sem odkládal, až na čas psaní listu, a tak skutečně to až na dnes dočekalo.“¹⁰¹ Hurban mu pomáhal aj uverejňovaním správ v Slovenských pohľadoch. Edvard Jelínek zase chcel, aby sa dostal aj za hranice česko-slovenského priestoru. „Skýtá se mi dobrá příležitost zaslati p. Legérovi, prof. slavistiky v Paříži, několik novějších knih českých. Rád bych též přiložil Toé Potulky po Slovensku.“¹⁰²

Odborná literatúra poukazovala na nepresnosti, ale vyzdvihla tematickú pestrosť a obsiahlosť: „Práce prostředkovala autentický [...] dokumentární materiál o osobnostech slovenské literatury, propagovala slovenské kulturní realie, vyzývala k opětovnému sblížení obou národů.“¹⁰³ Zdôrazňuje sa aj kladné prijatie diela v ruskom prostredí, na čo upozornil už sám Pokorný¹⁰⁴. Poľská slavistka Joanna Goszczyńska ho zase porovnala s cestopisom Poliaka

94 Tamže.

95 Tamže.

96 *Z potulek po...* Světozor 18, 1884, č. 46, s. 554, 31. 10.

97 Výstřížkový archiv LA PNP v Prahe, fond Pokorný, Rudolf.

98 P. O. Hviezdoslav v liste R. Pokornému, 7. 3. 1880. Uložené v LA SNK v Martine, sign. 70 E 3.

99 V. Vlček v liste R. Pokornému, 26. 6. 1881. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Pokorný Rudolf.

100 V. Vlček v liste R. Pokornému, 22. 12. 1885. Uložené tamže.

101 S. H. Vajanský v liste R. Pokornému, 24. 12. 1884. Uložené v LA PNP v Prahe, fond Sedlák, Jan Vojtěch.

102 E. Jelínek v liste R. Pokornému [bez dátumu, rok 1885]. Uložené v LA PNP, fond Pokorný, Rudolf.

103 OPELÍK, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 3/I, M–O*. Praha: Academia, 2000, s. 986.

104 POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. Praha: Rudolf Pokorný, 1885, s. 3.

Agatona Gillera (na Slovensko cestoval v polovici sedemdesiatych rokov 19. storočia). Pokukávala na rozsiahlosť diel, najmä v Pokorného prípade, kde tematická látka „*se rozrústa do neúměrné šířky*“¹⁰⁵. Za spoločnú črtu označila záujem o maďarizáciu, aktuálne politické dianie, ktoré ovplyvňovalo národnostnú otázku. Obidvaja autori vnímali podstatu jednoty v príklone k „ich“ krajine. „*Pokorný naopak zdôrazňuje nutnosť obnoviť česko-slovenskou spolupráci, pomáhať Slovákom ani ne tak v rámci již minulé česko-slovenské vzájemnosti, jako spíše v rámci vzájemnosti slovanské.*“¹⁰⁶ V predloženom riešení jazykovej jednoty vyzdvihla Pokorného realistické vnímanie.¹⁰⁷

Obidve časti *Z potulek po Slovensku* prispeli ku vzájomnému poznaniu susedného národa, historicky, jazykovo i mentalitou blízkeho a naznačovali aktuálny vývoj línie vzájomného poznávania sa. Rudolf Pokorný bol prvým z česko-slovenského prostredia, kto publikoval takýto typ cestopisu, čo vyzdvihol napríklad Jan Herben¹⁰⁸. Cesty ho však obohatili aj osobnostne: „*Poznal tam osobně vynikající muže slovenské, navštívil rodná místa i působišťe slavných pracovníků zemřelých. Slyšel zpívat čarokrásné písně [...]. Jak se neměl nadchnout?*“¹⁰⁹

Pramene a archívne zdroje

POKORNÝ, Rudolf: *Z potulek po Slovensku I–II*. Praha: Rudolf Pokorný, 1883–1885.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha; fond Pokorný, Rudolf; Sedlák, Jan Vojtěch; Bílý, František; Heyduk, Adolf.

Literární archiv Slovenskej národnej knižnice, Martin; fond Vajanský, Svetozár Hurban.

Literatúra

HRABAL, Jiří (ed.): *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015.

KUBA, Ludvík: *Cesty za slovanskou písní: 1885–1929*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.

MRÁZ, Andrej: *Rudolf Pokorný a Slovensko*. In: Literárnohistorický sborník VI–VII. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1949–1950, s. 109–129.

OPELÍK, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 3/I, M–O. Praha: Academia, 2000.

105 GOSZCZYŃSKA, Joanna: *My a oni. My alebo oni. My vůči nim. Slovenský kulturní prostor očima cizích cestovatelů*. In: HRABAL, Jiří (ed.): *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 178.

106 Tamže, s. 185.

107 Tamže, s. 184.

108 H.: *Z potulek po Slovensku*. Časopis českého Museum 58, 1884, č. 3, s. 553.

109 POKORNÁ-PURKYŇOVÁ, Růžena: *Rudolf Pokorný a Slovensko*. Národní listy 61, 1921, č. 356, s. 1, 28. 12.

- POKORNÁ-PURKYŇOVÁ, Růžena: *Rudolf Pokorný a Slovensko*. Národní listy 61, 1921, č. 356, s. 1, 28. 12.
- TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, Jarmila: *Slovakofilské hnutie v českých krajinách koncom 19. storočia*. Historický časopis 4, 1956, č. 4, s. 469–486.
- VOBORNÍK, Jan: *Rudolf Pokorný*. In: Památce padesátého výročí narozenin Rudolfa Pokorného. Chrudim: vl. n., 1903, s. 73.
- ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR – FF UKF, 2009.
- ZELENKOVÁ, Anna: *Slovenský topos drotára v českej literatúre*. Slavica litteraria 16, 2013, č. 1–2, s. 105–119.

Internetové zdroje

- ZELENKA, Miloš – GÁFRIK, Róbert: *Imagológia*. [online]. [Cit. 10. 7. 2017]. Dostupné tiež z: <http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit/autor/20/imagologia>

Mgr. Jana Bujnáková, Ph.D.

Ústav slavistiky
 Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
 Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
 bujnak.jana@gmail.com

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

